



INSTYTUCJA „OPIEKI NAPRZEMIENNEJ” – W POSZUKIWANIU OPTYMALNYCH RAM PRAWNYCH

ANALIZA ORDO IURIS



WWW.ORDOIURIS.PL

**INSTYTUCJA „OPIEKI NAPRZEMIENNEJ”
– W POSZUKIWANIU OPTYMALNYCH
RAM PRAWNYCH**

ANALIZA ORDO IURIS

RAFAŁ DOROSIŃSKI

NIKODEM BERNACIAK

INSTYTUT NA RZECZ KULTURY PRAWNEJ ORDO IURIS

WARSZAWA 2023

Spis treści

1. Wstęp	5
2. Główne wnioski	6
3. Dotychczasowe próby umieszczenia opieki naprzemiennej w prawie rodzinnym	7
3.1. Projekt poselski z 2014 r.	8
3.2. Nowelizacja z dnia 25 czerwca 2015 r.	9
3.3. Petycja z 2015 r.	11
3.4. Petycja z 2016 r.	12
3.5. Petycja z 2017 r.	12
3.6. Projekt ustawy z 2018 r.	14
5. Opieka naprzemienna – pojęcie ustawowe, obecne w orzecznictwie NSA	16
6. Dobro dziecka a władza rodzicielska	19
6. Aktualne projekty ustaw	21
6.1. Druk senacki nr 63	21
6.2. Rządowy projekt ustawy nr UD261 – deklaracje Ministerstwa Sprawiedliwości	26

1. Wstęp

W 2020 r. czterdzieści cztery tysiące dzieci doświadczyło rozvodu swoich rodziców. To ich w największym stopniu dotyka rozpad rodziny, którego liczne konsekwencje dźwigają w wieku młodzieńczym, a nieraz także dorosłym. Z tego względu decyzja co do sposobu sprawowania władzy rodzicielskiej przez rozwiedzionych lub żyjących w rozłączeniu rodziców powinna być podejmowana przede wszystkim przez pryzmat dobra dziecka.

Na tym tle żywo dyskutowanym rozwiązaniem jest instytucja pieczy naprzemiennej zwana także popularnie „opieką naprzemienną”. Chodzi o taki sposób sprawowania władzy rodzicielskiej, w którym obowiązki w zakresie sprawowania opieki nad dzieckiem dzielone są między rodziców mniej więcej po równo. W konsekwencji dziecko ma dwa w miarę równorzędne centra życiowe.

Niniejsze opracowanie, po pierwsze, rekapituje dotychczasowy przebieg dyskusji trwającej wokół postulatów normatywnego zdefiniowania pojęcia opieki naprzemiennej w Kodeksie Rodzinnym i Opiekuńczym formułowanego przez organizacje skupiające ojców. Po drugie, prezentuje stanowisko Instytutu na rzecz kultury prawnej Ordo Iuris w tym zakresie.

Bezpośrednim impulsem do powstania poniższego tekstu stał się senacki projekt ustawy z druku nr 63, który stanowi realizację postulatów zawartych w petycji wielokrotnej „Stop alienacji rodzicielskiej” wniesionej do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej jeszcze w 2017 r. Ustosunkowując się do projektowanych w nim regulacji, przedstawiamy także uwagi o charakterze ogólnym, mając nadzieję, że okażą się pomocne w wypracowywaniu rozwiązań najbardziej optymalnych z punktu widzenia dobra dzieci.

2. Główne wnioski

- W regulacjach KRiO dotyczących sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie **nie chodzi o afirmację praw rodziców** (w tym ich prawa do przebywania z dzieckiem), ale przede wszystkim o prawo dziecka do dobrego dzieciństwa jako bezwzględnego warunku jego prawidłowego rozwoju psychofizycznego.
- Problem trudności z wychowywaniem dzieci po rozwodzie rodziców **nie jest problemem samoistnym**, jest jedynie naturalną konsekwencją rozpadu wielu rodzin, w którym należy dostrzegać rzeczywisty problem społeczny wymagający najpierw pogłębionej refleksji, następnie zaś poszukiwania środków zaradczych.
- Na podstawie dostępnych badań¹ **nie sposób uznać opieki (pieczy) naprzemiennej za rozwiązanie jednoznacznie lepsze od pozostałych**. Jego wpływ na dziecko może być niekiedy pozytywny, innym razem zaś negatywny. Najważniejszymi, jak się okazuje, czynnikami wpływającymi na pozytywne konsekwencje opieki naprzemiennej są (występujące relatywnie rzadko):
 - zgodna współpraca rodziców w wychowaniu dziecka,
 - istnienie obiektywnych okoliczności gwarantujących dziecku zachowanie niezmiennego środowiska rówieśniczego (m.in. ta sama placówka oświatowa, niezmienny krąg koleżeńsko-przyjacielski).
- Instytut Ordo Iuris stoi na stanowisku, że **nie należy wprowadzać do KRiO instytucji opieki naprzemiennej jako „priorytetowego”, „nadrzędnego” sposobu sprawowania władzy rodzicielskiej**. Powinna być raczej (i jest) jedną z dostępnych form, orzekanych w sposób zindywidualizowany.
- Po nowelizacji KRiO z 2015 r. **zasada wspólnej odpowiedzialności rodzicielskiej** (m.in. sprawowania władzy rodzicielskiej i utrzymywania kontaktów z dzieckiem), **została do systemu polskiego prawa rodzinnego wprowadzona i ugruntowana** o czym świadczy m.in. **rosnący odsetek decyzji sądów o powierzeniu władzy rodzicielskiej i opieki nad małoletnimi dziećmi razem matce i ojcu (64 proc. w 2020 r.)**.
- *Ewentualne*, normatywne zdefiniowanie pojęcia opieki naprzemiennej w KRiO (jako jednej z dostępnych form) powinno wiązać się z ustanowieniem szeregu warunków, określających przesłanki decyzji sądu, w tym w szczególności wiek dziecka, odległość między miejscami zamieszkania rodziców, ich gotowość do współpracy czy obecność nowych konkubentów/małżonków/dzieci rodzica.
- Prawo karne stanowi środek *ultima ratio* i nie wydaje się by stanowiło odpowiednie, konieczne i proporcjonalne narzędzie regulowania stosunków w (nawet rozbitej) rodzinie.
- Instytut Ordo Iuris rekomenduje **odrzuć** przez Senat RP projektu ustawy z druku nr 63.

¹ A. Widera Wysoczańska, *Opinia do projektu ustawy dotyczącego opieki naprzemiennej w kontekście analizy problemów psychologicznych dzieci i rodziców oraz problemów prawnych z uwzględnieniem wyników badań naukowych* (druk senacki nr 63).

3. Dotychczasowe próby umieszczenia opieki naprzemiennej w prawie rodzinnym

3.1. Projekt poselski z 2014 r.

W dniu 17 stycznia 2014 r. grupa posłów złożyła w Sejmie projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz o zmianie niektórych innych ustaw (druk nr 2179)². W projekcie proponowano m.in. nowe brzmienie art. 107 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jednolity: Dz.U. 2020 poz. 1359, dalej: k.r.o.).

Ten element projektowanej nowelizacji został oceniony negatywnie przez Prokuratora Generalnego, który w załączonej do projektu opinii z dnia 27 lutego 2014 r. (sygn. PG VII G 025/49/14) stwierdził, że „propozycje te nie zasługują na pozytywną rekomendację”, „Wprowadzenie normy, zgodnie z którą «rodzice powinni w drodze porozumienia ustalić zasady wykonywania władzy rodzicielskiej», jak również wprowadzenie reguły obowiązkowego wzywania rodziców przez sąd opiekuńczy do zawarcia powyższego porozumienia jest rozwiązaniem dysfunkcyjnym, bowiem prowadzi do swoistego «wymuszania» porozumienia pomiędzy rodzicami, przy którym dobro małoletniego dziecka nie odgrywa decydującej roli”.

Zdaniem Prokuratora Generalnego „w omawianych regulacjach Kodeksu rodzinnego i opiekuńskiego nie chodzi o afirmację praw rodziców (w tym ich prawa do przebywania z dzieckiem), ale przede wszystkim o prawo dziecka do dobrego dzieciństwa jako bezwzględnego warunku jego prawidłowego rozwoju psychofizycznego”. Stąd też ustawodawca tak kształtuje zasady określania opieki nad małoletnim dzieckiem w wypadku, gdy rodzice żyją w rozłączeniu, aby zapewnić dziecku optymalny rozwój, kwestia zaś, czy opieka nad dzieckiem zostanie przyznana jednemu rodzicowi, drugiemu zaś wyznaczone wyłącznie kontakty z dzieckiem, ma znaczenie drugorzędne. Tymczasem projektodawcy w wyraźny sposób dążą do afirmacji uprawnień rodziców do przebywania z dzieckiem, niestety kosztem wartości nadrzędnej, jaką jest dobro małoletniego”.

Prokurator Generalny podsumowuje swój wywód stwierdzeniem, że „proponowane zmiany osadzają się na niezrozumieniu istoty omawianej instytucji prawa rodzinnego, gdzie ograniczenie władzy rodzicielskiej nie jest swoistą «sankcją» za określone, negatywnie oceniane przez ustawodawcę zachowania rodzica względem jego małoletniego dziecka, lecz wynika bezpośrednio z konieczności zapewnienia prawidłowego funkcjonowania orzeczonego modelu opieki nad dzieckiem, w którym opiekę powierza się tylko jednemu z rodziców żyjących w rozłączeniu”.

² Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz o zmianie niektórych innych ustaw, druk nr 2179, 17.01.2014, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2179> (dostęp: 08.02.2023).

Nieprzychylnie o projektowanej nowelizacji art. 107 wyraziło się również Biuro Studiów i Analiz Sądu Najwyższego w opinii z dnia 1 kwietnia 2014 r. (sygn. BSA I-021–47/14)³, odwołując się w pierwszej kolejności do doświadczeń historycznych: „W latach siedemdziesiątych dwudziestego wieku najlepszą ochronę dobra dziecka upatrywano w konsekwentnej, jednolitej koncepcji wychowawczej, którą najlepiej miało zapewnić powierzenie jednemu rodzicowi wykonywania całości uprawnień i obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej, z bardzo ograniczonym udziałem drugiego z rodziców. W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku przewagę zdobyło odmienne podejście wraz z jego skrajną formą w postaci postulatu «symetrycznej» pieczy «naprzemienniej». Koncepcja ta wyraża się w traktowaniu za optymalne sprawowanie pieczy przez równe odcinki czasu (np. tydzień, miesiąc) kolejno przez każde z rodziców. Na uzasadnienie tego stanowiska powoływano, między innymi, konieczność ochrony równych praw każdego z rodziców do podtrzymywania więzi z dzieckiem, ujmowanych z punktu widzenia praw człowieka”.

Zdaniem analityków SN, „uwzględnienie kryterium dobra dziecka skłania ku sceptycznej ocenie praktycznej roli omawianej propozycji. Z reguły bowiem piecza naprzemienna jest zgodna z dobrem dziecka, gdy pomiędzy rodzicami nie ma jakiegokolwiek konfliktu rzutującego na jakość współpracy i budowanie «koalicji wychowawczej», a obiektywne okoliczności gwarantują dziecku zachowanie niezmiennego środowiska (ta sama placówka oświatowa, niezmienny krąg koleżeńsko-przyjacielski), stałego rytmu dnia, jednolitych zasad postępowania, zgodnego egzekwowania przez rodziców należytego wykonywania obowiązków przez dziecko itp. Takie stany faktyczne występują relatywnie rzadko.

Są doniesienia, że w praktyce zdarzają się przypadki orzekania pieczy naprzemienniej, traktowane jako przysłowiowe «rozwiązanie salomonowe», w sytuacji długotrwałego, uporczywego obstawania przez każde z rodziców (ojca i matkę), aby to właśnie jemu powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej. Organizacje skupiające ojców opowiadają się za pieczą naprzemienną upatrując w niej remedium na «diskryminację» wyrażającą się w zbyt rzadkim, w ich ocenie, powierzaniu ojcom wykonywania władzy rodzicielskiej po rozwodzie.

Rzeczywistym, pierwszoplanowym celem takich rozstrzygnięć i postulatów wydaje się ochrona «praw rodzica do dziecka» (w szczególności praw ojca). Dobro dziecka jest postrzegane przez pryzmat prawa rodzica. Nie wydaje się, aby było to właściwe podejście. W lapidarny, a zarazem bardzo trafny sposób istotę tego ujęcia scharakteryzował Tomasz Sokołowski: «Dobro dziecka pozostaje (...) tylko pustym hasłem, porzuconym w polu pomiędzy walczącymi stronami». Powyższe przemawia za odrzuceniem pieczy naprzemienniej jako rozwiązania wiodącego (modelowego). Celowe byłoby ustalenie aktualnej praktyki orzeczniczej dotyczącej stosowania pieczy naprzemienniej w ramach porozumień, o których mowa w art. 58 § 1a, oraz art. 107 § 2 k.r.o., w ich brzmieniu obowiązującym od 1 czerwca 2009 r.”.

3.2. Nowelizacja z dnia 25 czerwca 2015 r.

W dniu 3 lipca 2012 r. Rzecznik Praw Dziecka (RPD) Marek Michalak powołał społeczną Komisję Kodyfikacyjną Prawa Rodzinnego⁴. Komisja ta liczyła 11 osób, a pierwszą przewodniczącą została prof. Wanda Stojanowska. 10 października 2013 r. komisję tę zastąpiła społeczna Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego

3 Opinia o poselskim projekcie ustawy (druk nr 2179), 01.04.2014, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?documentId=C480FE0ABC16D8E-AC1257CAF00544878> (dostęp: 08.02.2023).

4 Zarządzenie nr 15 Rzecznika Praw Dziecka z dnia 3 lipca 2012 r. w sprawie powołania społecznej Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego przy Rzeczniku Praw Dziecka, https://bip.brpd.gov.pl/sites/default/files/zarzadzenie_nr_15_w_sprawie_powolania_spolecznej_komisji_kodyfikacyjnej_prawa_rodzinnego.pdf (dostęp: 08.02.2023).

i Opiekuńczego⁵ pod przewodnictwem prof. Stanisława Stadniczeńko. 15 października 2014 r. RPD wystąpił do przewodniczących senackiej Komisji Rodziny, Polityki Senioralnej i Społecznej oraz Komisji Ustawodawczej z inicjatywą przygotowaną przez tę komisję, dotyczącą nowelizacji art. 58 i 107 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, zmierzającą do zagwarantowania prawa dziecka do wychowania przez oboje rodziców⁶.

W odpowiedzi na wystąpienie RPD, w dniu 28 października 2014 r. grupa senatorów złożyła w Senacie projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (druk Senatu VIII kadencji nr 757)⁷. Pierwsze czytanie projektu miało miejsce 3 grudnia 2014 r.⁸ oraz 17 grudnia 2014 r.⁹ W trakcie prac ustawodawczych sędzia Waldemar Żurek jako przedstawiciel Krajowej Rady Sądownictwa zwrócił uwagę na to, że „rzeczywiście sędziowie rodinni borykali się z zapisami prawa, które ograniczały im możliwości decydowania o tym, żeby te dzieci były wychowywane przez oboje rodziców. (...) Dla sądów jest niezwykle istotne, iż to nowe prawo może spowodować, że nie będzie już szantażu dzieckiem oraz że drugi rodzic, który z reguły ograniczał prawa, będzie miał świadomość, iż dzisiaj dziecko nie może stać się przedmiotem szantażu, co się niestety w wielu wypadkach działo i dzieje”.

9 stycznia 2015 r. Senat podjął uchwałę w sprawie wniesienia projektu ustawy do Sejmu¹⁰. Projekt wpłynął do Sejmu 12 stycznia, funkcjonując odtąd jako druk sejmowy nr 3104¹¹. 19 lutego projekt został skierowany do Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach, która 4 marca skierowała go z kolei do podkomisji stałej do spraw nowelizacji prawa cywilnego. To właśnie ta podkomisja 22 kwietnia zdecydowała o poszerzeniu projektu o nowelizację art. 582¹ (dodanie § 4), art. 598²² oraz art. 756² kodeksu postępowania cywilnego, dodając do tych artykułów sformułowanie, zgodnie z którym „dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach”. W toku debaty koncepcja ta zwyciężyła nad „porównywalnymi okresami” postulowanymi przez RPD, według którego „jeśli mamy mieć coś na przedzie myślenia, to mówimy o dobru dziecka. Na pewno porównywalne okresy są dla dobra dziecka. Powtarzające się może są dobre dla wnioskodawcy. Jednak przychyliłbym się do tego, żeby spojrzeć na ten przepis w całości z perspektywy dziecka”¹².

Kolejną próbę RPD podjął 11 czerwca 2015 r. podczas połączonego posiedzenia komisji senackich, które przekonał do jednogłośniego dodania w przepisach k.p.c. sformułowania „i porównywalnych” po „powtarzających się”¹³. Senat na posiedzeniu 12 czerwca 2015 r. przegłosował tę poprawkę i przekazał ją Sejmowi¹⁴. Sejmowa Komisja Nadzwyczajna do spraw zmian w kodyfikacjach 24 czerwca 2015 r. odrzuciła tę poprawkę Senatowi jako dodaną do niewłaściwej ustawy (k.p.c. zamiast k.r.o.). Zarazem przewodniczący komisji Witold Pahl podkreślił, że „rzeczywiście **powinniśmy się pochylić nad wprowadzeniem tego do art. 58 i art. 107**”, a poprawka jest odrzucana „tylko z tego powodu, że nie mamy możliwości na tym etapie ingerować w uchwałę Senatu, bo możemy tylko przyjąć bądź odrzucić poprawkę”. Zdaniem przewodniczącego „**jest to sygnał**

5 Zarządzenie nr 24 Rzecznika Praw Dziecka z dnia 10 października 2013 r. w sprawie powołania społecznej Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego i Opiekuńczego przy Rzeczniku Praw Dziecka, http://bip.brpd.gov.pl/sites/default/files/zarzadzenie_nr_24_w_sprawie_powolania_spoecznej_komisji_kodyfikacyjnej_prawa_rodzinnego_i_opiekunczego_przy_rpd.pdf (dostęp: 08.02.2023).

6 Wystąpienie RPD ZSR/500/12/2014/MS, cyt. za: Informacja o działalności Rzecznika Praw Dziecka za rok 2014 oraz uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka, http://bip.brpd.gov.pl/sites/default/files/informacja_rpd_2014.pdf (dostęp: 08.02.2023), s. 45.

7 Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, 28.10.2014, <https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatdruk/6004/druk/757.pdf> (dostęp: 08.02.2023).

8 Pierwsze czytanie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (druk senacki nr 757), <https://www.senat.gov.pl/prace/komisje-senackie/posiedzenia,15,9,komisja-ustawodawcza.html> (dostęp: 08.02.2023).

9 Pierwsze czytanie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (cd.) (druk senacki nr 757), <https://www.senat.gov.pl/prace/komisje-senackie/posiedzenia,8,6,komisja-rodziny-polityki-senioralnej-i-spoecznej.html> (dostęp: 08.02.2023).

10 68. posiedzenie Senatu RP VIII kadencji, 09.01.2015, <https://www.senat.gov.pl/prace/posiedzenia/tematy,411,2.html> (dostęp: 08.02.2023).

11 Senacki projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, druk nr 3104, 12.01.2015, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3104> (dostęp: 08.02.2023).

12 Zapis przebiegu posiedzenia komisji, 23.04.2015, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/biuletyn.xsp?sknr=NKK-92> (dostęp: 08.02.2023).

13 Wspólne posiedzenie komisji senackich, 11.06.2015, https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatkomisjeposiedzenia/5808/stenogram/166rpssw_egz_8.pdf (dostęp: 08.02.2023).

14 76. posiedzenie Senatu RP VIII kadencji, 12.06.2015, <https://www.senat.gov.pl/prace/posiedzenia/tematy,419,2.html> (dostęp: 08.02.2023).

dla ustawodawcy – nie wiem czy jeszcze w tej kadencji – by rzeczywiście te przepisy w części materialnej wprowadzić. [...] Druga poprawka Senatu nie została przyjęta, ale stwierdzam to z głębokim ubolewaniem, bo uważam, że ten problem jest w dalszym ciągu aktualny. Pamiętajmy, że niewłaściwe ukształtowanie sposobu sprawowania opieki nad dzieckiem, często powoduje nieodwołalne skutki w przypadku długotrwałego postępowania, jeśli chodzi o wydanie ostatecznego orzeczenia w tej kwestii”¹⁵.

Ustawa została ostatecznie uchwalona przez Sejm w dniu 25 czerwca 2015 r., a 20 lipca otrzymała podpis Prezydenta RP. Nowelizacja weszła w życie 29 sierpnia.

Art. 107 k.r.o. w latach 2009-2015	Proponowane brzmienie art. 107 k.r.o. w projekcie z 17 stycznia 2014 r.	Art. 107 k.r.o. po nowelizacji z 25 czerwca 2015 r.
§ 1. Jeżeli władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom żyjącym w rozłączeniu, sąd opiekuńczy może ze względu na dobro dziecka określić sposób jej wykonywania.	§ 1. Jeżeli władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom żyjącym w rozłączeniu, rodzice powinni w drodze porozumienia ustalić zasady wykonywania władzy rodzicielskiej i opieki nad dzieckiem. Porozumienie to powinno uwzględniać dobro dziecka, oraz jego potrzebę odpowiedniego kontaktu z każdym z rodziców. Przed zawarciem porozumienia rodzice powinni wysłuchać dziecko, chyba że rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to nie pozwala. O ile dobro dziecka się temu nie sprzeciwia, porozumienie powinno zakładać opiekę naprzemienną, zakładającą czasowe pozostawanie dziecka z każdym z rodziców.	§ 1. Jeżeli władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom żyjącym w rozłączeniu, sąd opiekuńczy może ze względu na dobro dziecka określić sposób jej wykonywania i utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Sąd pozostawia władzę rodzicielską obojgu rodzicom, jeżeli przedstawili zgodne z dobrem dziecka pisemne porozumienie o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem. Rodzeństwo powinno wychowywać się wspólnie, chyba że dobro dziecka wymaga innego rozstrzygnięcia.
§ 2. Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka. Sąd może pozostawić władzę rodzicielską obojgu rodzicom, jeżeli przedstawili zgodne z dobrem dziecka porozumienie o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem, i jest zasadne oczekiwanie, że będą współdziałać w sprawach dziecka. Rodzeństwo powinno wychowywać się wspólnie, chyba że dobro dziecka wymaga innego rozstrzygnięcia.	§2. W braku porozumienia, o którym mowa w § 1, zasady wykonywania władzy rodzicielskiej i zasady utrzymywania kontaktów z dzieckiem rodziców żyjących w rozłączeniu może określić sąd opiekuńczy. Przed wydaniem rozstrzygnięcia sąd wezwie strony do zawarcia porozumienia, o którym mowa w § 1, określając stosowny czas, jego zawarcia. Jeśli nie dojdzie do zawarcia porozumienia, sposób wykonywania władzy rodzicielskiej i zasady utrzymywania kontaktów z dzieckiem określi sąd, kierując się dobrem dziecka. Przed wydaniem rozstrzygnięcia sąd powinien wysłuchać dziecko i uwzględnić jego zdanie, chyba że rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to nie pozwala.	§ 2. W braku porozumienia, o którym mowa w § 1, sąd, uwzględniając prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, rozstrzyga o sposobie wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem. Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia.
	§3. Jeżeli wykonywanie władzy rodzicielskiej przez oboje rodziców pozostających w rozłączeniu zagraża dobru dziecka, w szczególności gdy jedno z rodziców nadużywa władzy rodzicielskiej lub trwale nie interesuje się losem dziecka, sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka. Przepis § 1 w zakresie wysłuchania dziecka i uwzględnienia jego zdania stosuje się odpowiednio.	§ 3. Na zgodny wniosek stron sąd nie orzeka o utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem.
	§4. Rodzeństwo powinno wychowywać się wspólnie, chyba że dobro dziecka wymaga innego rozstrzygnięcia.	

15 Zapis przebiegu posiedzenia komisji, 24.06.2015, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/biuletyn.xsp?sknr=NKK-95> (dostęp: 08.02.2023).

3.3. Petycja z 2015 r.

W dniu 2 grudnia 2015 r. do Sejmu złożona została petycja w sprawie podjęcia przez Sejm uchwały ustanawiającej dzień 25 kwietnia Dniem Świadomości Alienacji Rodzicielskiej oraz podjęcia działań mających na celu wprowadzenie ustawowych zmian dotyczących regulacji związanych z opieką nad dzieckiem, której nadano Nr BKSP-145-36/15¹⁶. Autor petycji, Maciej Wojewódka, wnosił o:

1. Podjęcie przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwały ustanawiającej w Polsce dzień 25 kwietnia Dniem Świadomości Alienacji Rodzicielskiej,
2. Podjęcie działań mających na celu wprowadzenie ustawowych zmian w prawie dotyczących regulacji związanych z opieką nad dzieckiem oraz innych obszarów prawa mających wpływ na prawne ustalanie warunków tej opieki.

Wypada zauważyć, że „alienacja rodzicielska” od 18 czerwca 2018 r. została włączona do Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób (ICD-11) Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) jako wskaźnik diagnozy „Problem relacji opiekuna z dzieckiem” (kod QE 52.0). Jednak już 15 lutego 2020 r., WHO usunęła je z tejże Klasyfikacji ICD-11 jako pojęcie pseudonaukowe. Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne (APA) także nie włączyło terminu «alienacja rodzicielska» do klasyfikacji zaburzeń psychiatrycznych (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, w skrócie DSM).¹⁷

Biuro Analiz Sejmowych w opinii nr BAS-WASGiPU-468/16 z dnia 15 marca 2016 r.¹⁸, odnosząc się do prawnego aspektu sprawy, poprzestało na ogólnym stwierdzeniu, że „problemu, na który wskazuje autor petycji, tj. egzekwowania kontaktów z dzieckiem przez rodzica niesprawującego bezpośredniej opieki nie da się rozwiązać wyłącznie poprzez stosowanie środków prawnych. Prawo przewiduje różne środki dyscyplinujące dla osób utrudniających takie kontakty (m.in. mediacje, ugoda, nadzór kuratora, odpowiedzialność finansowa za naruszenie ustaleń w sprawie kontaktów, zwrot uzasadnionych wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem kontaktu), a **ciągle nie wszyscy rozwiedzeni rodzice respektują postanowienia sądu**”.

13 kwietnia sejmowa Komisja Petycji zadecydowała o uchwaleniu dezyderatu nr 4¹⁹. W dezyderacie komisja „zwraca się do Pani Premier o wielotorowe zajęcie się zgłaszanym problemem, tak aby w wyniku pogłębionej analizy stale poszukiwać i wprowadzać nowe rozwiązania i zmiany w prawie rodzinnym w powiązaniu z powszechnie dostępnym i profesjonalnym wsparciem prawno-motywacyjno-terapeutycznym, odpowiednimi programami edukacyjnymi dla przyszłych rodziców, pracowników socjalnych, sędziów, biegłych i kuratorów sądowych, psychologów, mediatorów, policjantów i nauczycieli, a także poprzez uwzględnienie tej problematyki w programach szkolnych”. Podobnie jak podczas debaty na forum komisji, przypomniano, że „**w poszukiwaniu takich, złożonych rozwiązań przyświecać powinien jeden cel – zagwarantowanie każdemu dziecku prawa i rzeczywistej możliwości kontaktu z obojgiem rodziców**”.

16 Petycja w sprawie podjęcia przez Sejm uchwały ustanawiającej dzień 25 kwietnia Dniem Świadomości Alienacji Rodzicielskiej oraz podjęcia działań mających na celu wprowadzenie ustawowych zmian dotyczących regulacji związanych z opieką nad dzieckiem nr BKSP-145-36/15, 02.12.2015, <https://sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/agent.xsp?symbol=PETYCA&NrPetycji=BKSP-145-36/15> (dostęp: 08.02.2023).

17 Za: A. Widera Wysoczańska, *Opinia do projektu ustawy dotyczącego opieki naprzemienniej w kontekście analizy problemów psychologicznych dzieci i rodziców oraz problemów prawnych z uwzględnieniem wyników badań naukowych* (druk senacki nr 63), www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/5865/plik/oe-333.pdf (dostęp: 08.02.2023).

18 *Opinia w sprawie petycji dotyczącej podjęcia przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwały ustanawiającej w Polsce dzień 25 kwietnia Dniem Świadomości Alienacji Rodzicielskiej*, [https://orka.sejm.gov.pl/petycje.nsf/nazwa/opinia36/\\$file/opinia36.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/petycje.nsf/nazwa/opinia36/$file/opinia36.pdf) (dostęp: 08.02.2023).

19 Dezyderat nr 4 Komisji do Spraw Petycji do Prezesa Rady Ministrów w sprawie podjęcia działań przeciwdziałających alienacji rodzicielskiej z dnia 12 maja 2016 r., [https://orka.sejm.gov.pl/opinie8.nsf/nazwa/pet_d4/\\$file/pet_d4.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/opinie8.nsf/nazwa/pet_d4/$file/pet_d4.pdf) (dostęp: 08.02.2023).

W odpowiedzi nr DSRiN-II-071-1/16 z 18 lipca²⁰ Łukasz Piebiak, podsekretarz stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości, zwrócił uwagę na to, że jego zdaniem już nowelizacja z 2015 r. „oddaje intencje dezyderatu”. „Konstrukcja znowelizowanych art. 58 i 107 k.r.o. wskazuje, że w pierwszej kolejności to sami rodzice powinni decydować o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie (separacji) lub na wypadek rozłączenia. Z kolei, **nawet przy braku porozumienia**, mając na względzie naturalne prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, **sąd rozstrzygnie o sposobie wspólnego wykonywania przez nich tej władzy. W obecnym brzmieniu wymienionych przepisów prawo to góruje zatem nad ewentualnym konfliktem pomiędzy rodzicami.** W przypadku, gdyby na skutek konfliktu do takiego porozumienia nie doszło, to jego brak ma mniejsze znaczenie niż prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców. W konsekwencji takich rozstrzygnięć, dziecko będzie mieszkać (naprzemiennie) u każdego z rodziców w okresach wskazanych w orzeczeniu. Widoczne jest zatem, że **zasada wspólnej odpowiedzialności rodzicielskiej (m.in. sprawowania władzy rodzicielskiej i utrzymywania kontaktów z dzieckiem), została do systemu polskiego prawa rodzinnego wprowadzona i ugruntowana**”.

3.4. Petycja z 2016 r.

W dniach 9-15 grudnia 2015 r. Rzecznik Praw Dziecka przekazał Senatowi 27 petycji domagających się usunięcia z art. 58 § 1a oraz art. 107 § 2 k.r.o. zdania „Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia” oraz wprowadzenia do k.r.o. i k.p.c. nadrzędnej zasady ustalania opieki naprzemienną nad dzieckiem w przypadku rozstania się rodziców²¹.

3.5. Petycja z 2017 r.

W dniu 2 kwietnia 2017 r. do Senatu złożona została petycja wielokrotna nr PW9-01/17 w sprawie podjęcia inicjatywy ustawodawczej²². Autorzy postulowali nowelizację k.w., k.k., k.r.o. (art. 58 § 1a) oraz k.p.c. (art. 7561) Postulowane w petycji zmiany miały na celu doprecyzowanie wykonywania kontaktów z małoletnim, sprawowania władzy rodzicielskiej w aspekcie orzekania opieki naprzemienną oraz egzekwowania orzeczeń sądowych w wymienionych zakresach. 17 maja petycja została skierowana do rozpatrzenia przez senacką Komisję Praw Człowieka, Praworządności i Petycji, która rozpatrywała ją na posiedzeniu 20 września²³. Senator Zbigniew Cichoń stwierdził wówczas, że „należałoby podjąć prace w kierunku tego, żeby **po prostu wprowadzić zmiany do art. 58 §1a poprzez proste dopisanie sformułowania, że również sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej naprzemiennie.** Można oczywiście to doprecyzować w sposób taki, że będą to okresy równe dla każdego z rodziców, jeśli chodzi o czas, a w uzasadnionych przypadkach niekoniecznie równe. [...] **A wadą obecnego uregulowania jest to, że w ogóle nie wspomina się w nim o tych kontaktach naprzemiennych, a sędziowie niestety mają taką tendencję, że jeżeli czegoś wprost nie mają zapisanego w tekście, w tym przypadku w tekście kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, to w ogóle zapominają o takiej instytucji.** Oczywiście jeżeli znajdą się rodzice, którzy będą obstawiać przy niej, składać takie żądanie, to wtedy sędziowie będą to rozpoznawać, ale zawsze z pewną dozą krytycyzmu,

20 Pismo nr DSRiN-II-071-1/16 z dnia 18 lipca 2016 r., [https://orka.sejm.gov.pl/opinie8.nsf/nazwa/pet_20160718_d4/\\$file/pet_20160718_d4.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/opinie8.nsf/nazwa/pet_20160718_d4/$file/pet_20160718_d4.pdf) (dostęp: 08.02.2023).

21 Petycja wielokrotna w sprawie podjęcia inicjatywy ustawodawczej mającej na celu zmianę przepisów prawa rodzinnego (PW9-01/16), <https://www.senat.gov.pl/prace/petycje/petycje-wielokrotne/w-sprawie-podjecia-inicjatywy-ustawodawczej-majacej-na-celu-zmi/> (dostęp: 08.02.2023).

22 Petycja wielokrotna (PW9-01/17) z dnia 2 kwietnia 2017 r. w sprawie podjęcia inicjatywy ustawodawczej dotyczącej wprowadzenia zmian w ustawach, <https://www.senat.gov.pl/prace/petycje/petycje-wielokrotne/petycja-wielokrotna-pw9-0117-z-2042017-r-dotyczaca-wprowadzenia/> (dostęp: 08.02.2023).

23 Posiedzenie Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji (nr 170) w dniu 20-09-2017, <https://www.senat.gov.pl/prace/komisje-senackie/przebieg,7333,1.html> (dostęp: 08.02.2023).

że skoro w ustawie nic na ten temat nie jest napisane *expressis verbis*, to uznaje się to za coś, co powinno być zupełnym wyjątkiem. Dlatego należałoby statuować taką instytucję w tymże artykule”.

Na kolejnym posiedzeniu, 4 grudnia 2017 r.²⁴, senator Aleksander Pocię podkreślił, że „to jest zapewne jedna z najważniejszych petycji, tak po ludzku najważniejszych, z jakimi mamy do czynienia w tej kadencji. [...] Problem polega na tym, że zgodnie ze statystykami sądy praktycznie w ogóle nie orzekają pieczy naprzemiennej. W związku z tym zgadzam się, że najczęściej jest tak, że toczy się spór pomiędzy stronami. Jest też tak, że ojcowie, którzy walczą o możliwość opieki nad dziećmi, są praktycznie dyskryminowani i najczęściej tego prawa do opieki nie dostają. Pełen automatyzm – zgadzam się z panem przewodniczącym – możliwy nie jest, bo faktycznie zabralibyśmy sędziemu to, co przecież jest najważniejsze w orzekaniu, czyli swobodę decydowania zgodnie z dobrem dziecka i zgodnie z własną oceną. Tak więc to jest oczywiście niemożliwe, niemniej uważam, że powinniśmy popracować nad takimi rozwiązaniami, które doprowadzą do tego, że taka piecza będzie orzekana przynajmniej w jakichś ewidentnych przypadkach”.

Podczas kolejnego posiedzenia, 16 stycznia 2018 r., przedstawiciel jednej z petycji, wiceprezes Zarządu Stowarzyszenia dla Dobra Dziecka Daniel Guga, podkreślił, że „był zarzut, że my wnosimy o wprowadzenie obligatoryjnej opieki naprzemiennej. Absolutnie nie ma takiej intencji, jeżeli chodzi o przedmiot petycji. **Opieka naprzemienna nie może być orzekana w sposób automatyczny, obligatoryjny.** Nam chodzi o taką sytuację, żeby doprowadzić do **nadrzędności orzekania tej opieki naprzemiennej**, jeżeli jeden z rodziców o nią wnosi, a drugi taką propozycję bojkotuje. Obecnie to wygląda w ten sposób, że prawo, kodeks rodzinny uwzględnia możliwość orzekania opieki naprzemiennej, choć nie jest to wprost wskazane, ale w postępowaniach sądowych zazwyczaj jeden z rodziców powołuje się na rzekomy konflikt, brak porozumienia pomiędzy rodzicami i drugi z rodziców jest po prostu z życia dziecka eliminowany. Czyli intencja jest taka, żeby – jeżeli nie ma żadnych przeciwwskazań w zakresie nadużywania władzy rodzicielskiej, bo to oczywiście jest przeciwwskazaniem, i są spełnione warunki, takie jak bliskie zamieszkiwanie rodziców, zapewnienie jednego środowiska szkolno-przedszkolnego – nie można było takiego orzeczenia zbojkotować poprzez powoływanie się na konflikt. [...] Chodzi o umożliwienie orzeczenia opieki naprzemiennej wbrew ewentualnemu sprzeciwowi jednego z rodziców, który *de facto* nie jest niczym sensownym uzasadniony”²⁵.

Podczas kolejnego posiedzenia, 13 marca 2018 r., wiceprezes Stowarzyszenia „Dzieciakom.org” Mariusz Kotlarczyk zaznaczył, że „Polskie Towarzystwo Psychologiczne nie jest przeciwko opiece naprzemiennej. Podnieśliśmy wczoraj wspólnie podczas rozmów, że **powinny zostać opracowane standardy opiniowania psychologicznego** w kontekście orzekania pieczy naprzemiennej, czyli opieki naprzemiennej. Ona została zauważona jako bardzo dobry mechanizm w kontekście zaopiekowania, dobra dziecka. Jednak faktycznie ze względu na brak doświadczenia w orzekaniu takiej pieczy naprzemiennej w polskich sądach taka opieka naprzemienna powinna mieć miejsce, tak jak koledzy z innego stowarzyszenia wcześniej mówili, **po spełnieniu wielu kryteriów i warunków**”²⁶.

Owocem prac komisji był senacki projekt ustawy z dnia 27 marca 2018 r. (druk nr 776)²⁷, rozpatrywany przez Komisję Ustawodawczą oraz Komisję Rodziny, Polityki Senioralnej i Społecznej. Pierwsze posiedzenie połączonych komisji odbyło się 6 czerwca 2018 r. Podczas posiedzenia Pełnomocnik Ministra Sprawie-

24 Posiedzenie Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji (nr 187) w dniu 04-12-2017, <https://www.senat.gov.pl/prace/komisje-senackie/przebieg,7458,1.html> (dostęp: 08.02.2023).

25 Posiedzenie Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji (nr 197) w dniu 16-01-2018, <https://www.senat.gov.pl/prace/komisje-senackie/przebieg,7524,1.html> (dostęp: 08.02.2023).

26 Posiedzenie Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji (nr 216) w dniu 13-03-2018, <https://www.senat.gov.pl/prace/komisje-senackie/przebieg,7643,1.html> (dostęp: 08.02.2023).

27 Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Kodeks karny, 27.03.2018, <https://www.senat.gov.pl/prace/proces-legislacyjny-w-senacie/inicjatywy-ustawodawcze/inicjatywa,61.html> (dostęp: 08.02.2023).

dlivości do spraw Reformy Prawa Rodzinnego Michał Woś zapowiedział, że wkrótce pojawi się rządowy projekt ustawy, poruszający zbliżone zagadnienia²⁸. 21 listopada, podczas kolejnego posiedzenia, zastępca Dyrektora Departamentu Spraw Rodzinnych i Nieletnich w Ministerstwie Sprawiedliwości Dariusz Cieślík przyznał, że „uznaliśmy, również pod wpływem ostatnich petycji i państwa prac, że trzeba mówiący o tym przepis ewentualnie dopracować. W związku z tym prace zostały podjęte, doprecyzowujemy art. 58 i 107 mówiące wyraźniej o opiece naprzemiennej, z **określonymi warunkami**”²⁹.

Na ostatnim posiedzeniu w tej sprawie, które miało miejsce 19 marca 2019 r., głos zabrał nowy Rzecznik Praw Dziecka Mikołaj Pawlak, który potwierdził, że „kwestia dotycząca opieki naprzemiennej jako jedna z wielu – podkreślam: jako jedna z wielu – znajduje się w szerokim projekcie reformy prawa rodzinnego. Tak że jest to jeden z bardzo istotnych elementów, to doprecyzowanie treści przepisu art. 58 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, tak aby rozstrzygnięcia w zakresie powierzania opieki mogły być wydawane w sposób klarowny i jasny dla stron, bo to jest najważniejsze – żeby strony wiedziały, jak to wygląda. Na marginesie możemy dodać, że dotychczasowa praktyka, która wynikała z takiej a nie innej treści przepisu, często była skutkiem niepełnego zrozumienia treści przepisu przy orzekaniu i później przy wykonywaniu. Rozstrzygnięcia mogły zadowalać wielu, wielu rodziców, tylko być może zbyt skomplikowana, zbyt długa treść przepisu uniemożliwiała wykonanie tego, takie są domniemania”.

Dyrektor Departamentu Spraw Rodzinnych i Nieletnich w Ministerstwie Sprawiedliwości Dariusz Cieślík stwierdził natomiast, że „**obowiązujący art. 58 umożliwia orzekanie pieczy naprzemiennej, takie orzeczenia są wydawane** i my to oczywiście kontrolujemy. Jednak artykuł ten wymaga rzeczywiście doprecyzowania, co właśnie czyni projekt rządowy. Zmiany zaproponowane w projekcie rządowym na obecnym etapie wydają się całkowicie wystarczające”³⁰.

Projekt został przyjęty bez poprawek i otrzymał numer druku 776S. Miał zostać rozpatrzony podczas posiedzenia Senatu w dniu 11 kwietnia 2019 r., jednak punkt ten jednogłośnie został skreślony z porządku obrad³¹.

3.6. Projekt ustawy z 2018 r.

W dniu 2 lipca 2018 r. Minister Sprawiedliwości przedstawił Rządowemu Centrum Legislacji projekt nowelizacji k.r.o.³² Projekt ten, przekazany do Sejmu w dniu 27 lutego 2019 r. i opatrzony numerem druku 3254³³, zakładał dodanie do art. 58 k.r.o. § 1a o treści: „Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom oraz określić, że dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach. Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia” oraz do art. 107 – § 2a o treści „Sąd może pozostawić wykonywanie władzy

28 Wspólne posiedzenie Komisji Rodziny, Polityki Senioralnej i Społecznej (nr 125), Komisji Ustawodawczej (nr 258) w dniu 06-06-2018, <https://www.senat.gov.pl/prace/komisje-senackie/przebieg,7764,1.html> (dostęp: 08.02.2023).

29 Wspólne posiedzenie Komisji Rodziny, Polityki Senioralnej i Społecznej (nr 147), Komisji Ustawodawczej (nr 283) w dniu 21-11-2018, <https://www.senat.gov.pl/prace/komisje-senackie/przebieg,7983,1.html> (dostęp: 08.02.2023).

30 Wspólne posiedzenie Komisji Rodziny, Polityki Senioralnej i Społecznej (nr 163), Komisji Ustawodawczej (nr 316) w dniu 19-03-2019, <https://www.senat.gov.pl/prace/komisje-senackie/przebieg,8158,1.html> (dostęp: 08.02.2023).

31 „Proponuję skreślenie z projektu porządku obrad punktu szóstego: drugie czytanie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Kodeks karny. Jeśli nie usłyszę głosu sprzeciwu, to uznam, że Wysoka Izba przyjęła przedstawioną propozycję. Wobec braku głosu sprzeciwu stwierdzam, że Senat przedstawioną propozycję przyjął”, Posiedzenie: 76. posiedzenie Senatu RP IX kadencji, 1 dzień, 11.04.2019, <https://www.senat.gov.pl/prace/posiedzenia/przebieg,519,1,opis.html> (dostęp: 08.02.2023).

32 Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, 02.07.2018, <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12313301/katalog/12519355> (dostęp: 08.02.2023).

33 Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, 27.02.2019, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3254> (dostęp: 08.02.2023).

rodzicielskiej obojgu rodzicom oraz określić, że dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach. Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia”.

Już 9 kwietnia 2019 r. skierował jednak do Sejmu autopoprawkę, w której rezygnowano w ogóle z jakiegokolwiek nowelizacji art. 58 i 107, poprzestając na pozostałych projektowanych rozwiązaniach. Uzasadniano to faktem, iż zdaniem rządu „nowelizacja ta zmierza do wprowadzenia priorytetu pieczy naprzemiennej jako sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej w przypadku orzeczenia rozvodu lub separacji oraz orzekania o władzy rodzicielskiej rodziców żyjących w rozłączeniu. **Obowiązujące rozwiązanie, traktujące o zamieszkaniu dziecka z każdym z rodziców w powtarzających się okresach, wydaje się jednak optymalne, pomimo że zawarte jest wyłącznie w przepisach proceduralnych, to jest w art. 582¹ § 4, art. 598² oraz art. 756² Kodeksu postępowania cywilnego. Przepisy te, podobnie jak art. 58 i art. 107 k.r.o. w obecnym kształcie, obowiązują od 29 sierpnia 2015 r. Dane statystyczne opracowane w Ministerstwie Sprawiedliwości wskazują jednocześnie, że wykonywanie władzy rodzicielskiej w przypadku orzeczenia rozvodu powierzane jest obojgu rodzicom zdecydowanie częściej niż w okresie poprzedzającym wprowadzenie tych przepisów**”³⁴.

Niezależnie od złożonej autopoprawki, projekt nie został rozpatrzony do końca VIII kadencji Sejmu.

Art. 58 § 1a i 107 § 2 k.r.o. w obecnym brzmieniu	Brzmienie art. 58 i 107 k.r.o. proponowane w projekcie rządowym z 2018 r. (druk sejmowy nr 3254) i 2022 r. (projekt nr UD261, uwzględniający pismo z dnia 25 maja 2022 r.)	Brzmienie art. 58 i 107 k.r.o. proponowane w projekcie senackim z 2018 (druk senacki nr 776S) i 2020 r. (druk senacki nr 63)
Art. 58 § 1a. W braku porozumienia, o którym mowa w § 1, sąd, uwzględniając prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, rozstrzyga o sposobie wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie. Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia.	Art. 58 § 1a. W braku porozumienia, o którym mowa w § 1, sąd, uwzględniając prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, rozstrzyga o sposobie wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie. § 1aa. Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom oraz określić, że dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach. Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia.	§ 1a. W braku porozumienia, o którym mowa w § 1, sąd, uwzględniając prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom oraz określić wykonywanie opieki nad dzieckiem w ten sposób, że dziecko będzie mieszkało przemiennie z każdym z rodziców w porównywalnych okresach, z wyjątkiem przypadku, gdy jedno z rodziców zamieszkuje za granicą.
Art. 107 § 2. W braku porozumienia, o którym mowa w § 1, sąd, uwzględniając prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, rozstrzyga o sposobie wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem. Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia	Art. 107 § 2. W braku porozumienia, o którym mowa w § 1, sąd, uwzględniając prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, rozstrzyga o sposobie wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem. § 2a. Sąd może pozostawić wykonywanie władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom oraz określić, że dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach. Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia.	Art. 107 § 2. W braku porozumienia, o którym mowa w § 1, sąd, uwzględniając prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom oraz określić wykonywanie opieki nad dzieckiem w ten sposób, że dziecko będzie mieszkało przemiennie z każdym z rodziców w porównywalnych okresach, z wyjątkiem przypadku, gdy jedno z rodziców zamieszkuje za granicą.

³⁴ Autopoprawka do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, Druk nr 3254-A Sejmu VIII kadencji, 09.04.2019, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3254-A> (dostęp: 08.02.2023).

4. Opieka naprzemienna – pojęcie ustawowe, obecne w orzecznictwie NSA.

Pojęcie „opieki naprzemiennej” od ponad 6 lat jest już pojęciem ustawowym. Po raz pierwszy pojawiło się ono w ustawie z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci³⁵ (art. 2 pkt 16 oraz art. 5 ust. 2).

Nowelizacja³⁶ z dnia 7 lipca 2017 r. doprecyzowała to pojęcie, stwierdzając, że chodzi o „opiekę naprzemienną sprawowaną w porównywalnych i powtarzających się okresach”. Nowelizacja wprowadziła to doprecyzowane pojęcie również do art. 8 ust. 2 pkt 5 tej ustawy, jak również do art. 7 pkt 5 lit. e oraz art. 15b ust. 4 pkt 2 lit. e ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych³⁷.

W uzasadnieniu projektu nowelizacji, projektodawca (rząd) przyznawał wprost, że „zmiana w art. 2 pkt 16 ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci dotyczy doprecyzowania definicji rodziny w zakresie dotyczącym opieki naprzemiennej. [...] Powyższe doprecyzowanie uwzględnia orzecznictwo wojewódzkich sądów administracyjnych, jakie pojawiło się w tym zakresie”³⁸.

Pojęcie to wprowadzone zostało następnie także m.in. do ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3³⁹ poprzez dodanie art. 64c ust. 5a („W przypadku gdy dziecko, zgodnie z orzeczeniem sądu, jest pod opieką naprzemienną obydwójga rodziców rozwiedzionych, żyjących w separacji lub żyjących w rozłączeniu, sprawowaną w porównywalnych i powtarzających się okresach (...).”) ustawą z dnia 7.10.2022 r.⁴⁰. Jest obecne także w ustawie o rodzinnym kapitale opiekuńczym z dnia 17 listopada 2021 r. (art. 5 ust. 6, art. 12 ust. 5 pkt 6)⁴¹.

W doktrynie wyjaśnia się, że „określenie sposobu wspólnego wykonywania rodzicielskiej przez zastosowanie pieczy naprzemiennej polega na stwierdzeniu w wyroku rozwodowym, że dziecko będzie przebywało na przemian u matki i ojca w określonych odstępach czasu (najczęściej ze zmianą co tydzień lub dwa tygodnie).”⁴² Podobnie SA w Warszawie w wyroku z 15.9.2020 r. (V ACa 776/18) podkreślił, że „**opieka naprzemienna obydwójga rodziców wynika z określenia w orzeczeniu sądu, że dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach**”. Niefortunne jest posłużenie się w tym orzeczeniu określeniem opieka, zamiast właściwym pojęciem „piecza”.

35 Dz.U. 2016 poz. 195.

36 Dz.U. 2017 poz. 1428.

37 Dz.U. 2020 poz. 111.

38 Rządowy projekt ustawy o zmianie niektórych ustaw związanych z systemami wsparcia rodzin, druk nr 1625, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=1625> (dostęp: 08.02.2023).

39 Dz.U. z 2023 r. poz. 204.

40 Dz.U. z 2022 r. poz. 2140.

41 Dz.U. z 2021 r. poz. 2270.

42 K. Osajda (red. serii), M. Domański, J. Słyk (red. tomu), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Wyd. 9, Warszawa 2022

Niezależnie jednak od zmian dokonywanych przez ustawodawcę, pojęcie to, szczególnie w swojej doprecyzowanej formie, zostało już trwale podchwyczone przez orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego:

1. Wyrok NSA z dnia 22 sierpnia 2017 r. (sygn. akt I OSK 947/17): „zgodnie z treścią art. 2 pkt 16 powołanej ustawy **fakt ustanowienia opieki naprzemiennej** obojga rodziców rozwiedzionych lub żyjących w separacji lub żyjących w rozłączeniu **musi wynikać z orzeczenia sądu, aby wywołać określony w tym przepisie skutek prawny**”,
2. Wyrok NSA z dnia 4 października 2017 r. (sygn. I OSK 778/17): „wydanie orzeczenia sądowego, z którego wynika, iż opieka nad dzieckiem sprawowana jest naprzemiennie przez oboje rodziców, uznać wypada za relewantną dystynkcję interpretowanej normy, a brak takiego orzeczenia za przeszkodę w możliwości uznania, że opieka naprzemienna jest sprawowana przez oboje rodziców”,
3. Wyrok NSA z dnia 17 listopada 2017 r. (sygn. akt I OSK 1046/17): „pozostawanie dziecka pod naprzemienną opieką obojga rodziców nie jest kwestią mogącą podlegać interpretacji stron lub organu, prowadzącego dane postępowanie administracyjne a **fakt ten musi wynikać wprost z orzeczenia sądu**. [...] Ustanowienie opieki naprzemiennej obojga rozwiedzionych rodziców nad dzieckiem należy do kompetencji sądu powszechnego a **w braku takiego orzeczenia sądowego, istnienia tego rodzaju opieki nie można – w toku postępowania o przyznanie prawa do świadczenia wychowawczego – domniemywać**. [...] Przejawem sprawowania opieki naprzemiennej nie jest ustalona przez sąd opiekuńczy duża częstotliwość kontaktów dziecka z jednym z rodziców a wręcz przeciwnie – brak ustalenia kontaktów pomiędzy rodzicami a dziećmi. Przy sprawowaniu bowiem opieki naprzemiennej stosunki panujące pomiędzy rodzicami – jak wyżej wspomniano – są na tyle dobre, że kwestia ich kontaktów z dzieckiem może być przez rodziców samodzielnie i zgodnie uregulowana”,
4. Wyrok NSA z dnia 17 stycznia 2018 r. (sygn. akt I OSK 1674/17): „jest to **stan, w którym rodzice rozwiedzeni, żyjący w separacji lub w rozłączeniu, którym przysługuje władza rodzicielska, sprawują opiekę nad wspólnym dzieckiem na przemian, tj. w mniej więcej równych, następujących po sobie okresach. Opiekę naprzemienną cechuje bowiem mniej więcej równy podział obowiązków pomiędzy rodzicami w zakresie sprawowania opieki nad dzieckiem, które zamieszkuje i koncentruje swoje sprawy życiowe na zmianę u obojga rodziców**. [...] Rozstrzygnięcie o opiece naprzemiennej wymaga uwzględnienia wielu okoliczności związanych chociażby ze wspólnym, przemianowym i cyklicznym zamieszkiwaniem z dzieckiem jego rodziców, którzy są rozwiedzeni, żyją w separacji albo w rozłączeniu. Należy bowiem pamiętać, że rodzina zdefiniowana w art. 2 pkt 16 u.p.p. obejmuje wyłącznie dzieci zamieszkujące wspólnie z osobami uprawnionymi do tego świadczenia. Ustalenie powyższych okoliczności i **wyprowadzenie z nich wniosków umożliwiających rozstrzygnięcie o opiece naprzemiennej winno nastąpić z uwzględnieniem dobra dziecka jako fundamentalnej zasady wynikającej z kodeksu rodzinnego i opiekuńczego**. Rozstrzygnięcia w sprawach opieki naprzemiennej podejmowane muszą więc być przez sąd wyspecjalizowany w sprawach rodzinnych, uwzględniający przy określaniu warunków tejże opieki okoliczności indywidualnej sprawy, a w szczególności konfrontujący oczekiwania rodziców wykonujących władzę rodzicielską z dobrem dziecka jako wartością dominującą”,
5. Wyrok NSA z dnia 11 kwietnia 2019 r. (sygn. akt I OSK 1659/17): „Jedynie orzeczenie sądu powszechnego o sprawowaniu opieki naprzemiennej może być podstawą do uznania, że taka opieka jest sprawowana nad dzieckiem. **Za taki dokument nie można uznać oświadczenia ojca, który potwierdza sprawowanie opieki naprzemiennej wraz z matką dziecka**”,

6. Wyrok NSA z dnia 16 kwietnia 2020 r. (sygn. akt I OSK 924/19): „użycie przez ustawodawcę zwrotu «zgodnie z orzeczeniem sądu» wskazuje, że sprawowanie przez oboje rodziców rozwiedzionych, żyjących w separacji lub w rozłączeniu opieki naprzemiennej nad ich wspólnym dzieckiem, aby pozostawało relewantne prawnie z punktu widzenia możliwości uzyskania świadczenia wychowawczego, winno wynikać z orzeczenia sądowego. **Konsensus rodziców w tym zakresie nie wypełnia ustawowej przesłanki zawartej art. 2 pkt 16 in fine ustawy 500+**”,
7. Wyrok NSA z dnia 29 kwietnia 2020 r. (sygn. akt I OSK 1045/19): „domaganie się od strony przedłożenia orzeczenia sądu powszechnego o opiece naprzemiennej nie może być postrzegane jako dyskryminacja skarżącego. Z powyższych powodów decyzja ustawodawcy, że ustalenie istnienia opieki naprzemiennej w warunkach, o których mowa w art. 2 ust. 16 u.p.p.w.d. winno nastąpić w postępowaniu przed sądem powszechnym, a nie w toku postępowania administracyjnego nie stanowi naruszenia art. 2, art. 32 ust. 1, art. 69 oraz art. 71 ust. 1 Konstytucji RP”,
8. Wyrok NSA z dnia 9 lipca 2020 r. (sygn. akt I OSK 3266/19): „Wprowadzając do u.p.p.w.d. pojęcie opieki naprzemiennej, ustawodawca nie zadbał o spójność terminologiczną w wymiarze systemowym. [...] W stosunku do orzeczeń wydanych przed wejściem w życie u.p.p.w.d. nie można stawiać warunku, aby posługiwały się określeniem później wprowadzonym do języka prawnego. Należy zatem rozważyć, czy wyrok ten wskazuje na powtarzające się, porównywalne okresy zamieszkiwania dziecka kolejno u każdego z rodziców. Konieczne jest przy tym odróżnienie wykonywania opieki naprzemiennej od innych form realizacji opieki nad dzieckiem w ramach wykonywania władzy rodzicielskiej przez rozwiedzionych rodziców”.

Rzecznik Praw Dziecka w dniu 4 maja 2021 r. zwrócił się ponadto do Naczelnego Sądu Administracyjnego z wnioskiem o podjęcie uchwały mającej na celu wyjaśnienie „Czy w świetle art. 5 ust. 2a ustawy z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowaniu dzieci (Dz. U. z 2019 r. poz. 2407 z późn. zm.), w przypadku opieki naprzemiennej nad dzieckiem, warunkiem przyznania świadczenia wychowawczego rodzicowi jest orzeczenie sądu rodzinnego o opiece naprzemiennej czy też wystarczające jest ustalenie faktycznego sprawowania opieki nad dzieckiem w porównywalnych i powtarzających się okresach?”. NSA postanowieniem z dnia 8 listopada 2021 r. (sygn. akt I OPS 1/21) odmówił jednak podjęcia takiej uchwały, wskazując na niewystarczające uargumentowanie tezy o rozbieżnościach w orzecznictwie.

5. Dobro dziecka a władza rodzicielska

Dobro dziecka „stanowi główny drogowskaz wykładni przepisów ustaw w sprawach, które dotyczą spraw dzieci”⁴³. Wymóg troski o dobro dziecka jest uzasadniony nie tylko treścią przepisów KRO, ale wielu innych, w tym norm konstytucyjnych (przepisy art. 71 i 72 Konstytucji RP) oraz postanowień Konwencji o prawach dziecka (art. 3). Podkreśla się, iż „występowanie w ustawie zasady takiej jak dobro dziecka zakłada, że nawet, jeżeli przepisy prawa rodzinnego w konkretnym wypadku nie odwołują się do pojęcia dobra dziecka, to każdy podmiot rozstrzygający sprawę dziecka, lub zajmujący się nim, ma obowiązek – przy tym rozstrzygnięciu – uwzględnić to dobro”⁴⁴.

Kategoria dobra dziecka stanowi klauzulę generalną, co pozwala na jej elastyczne dostosowanie do konkretnej sytuacji dziecka i na ochronę jego praw w możliwie najszerszym zakresie, również w okolicznościach nieznanych ustawodawcy.

„Dobro dziecka” ujmowane jest często w orzecznictwie w szerszym aspekcie „dobra rodziny”, zwracając uwagę na to, że zasadniczo najpełniej zapewnia dziecku zaspokojenie potrzeb życiowych i emocjonalno-psychicznych pozostawanie w domu rodzinnym.

Z kolei władza rodzicielska będąc jedną z najważniejszych instytucji prawnych KRiO, zdeterminowana jest przez naczelną zasadę prawa rodzinnego, jaką jest zasada dobra dziecka. Zasada ta jest wyraźnie widoczna w różnych definicjach władzy rodzicielskiej prezentowanych w piśmiennictwie i orzecznictwie (wobec braku definicji legalnej)⁴⁵:

- Po pierwsze, władza rodzicielska obejmuje pieczę nad dzieckiem, nad jego majątkiem oraz obowiązek jego wychowania; w pedagogice i psychologii terminu „opieka” używa się w odniesieniu do każdej formy aktywności ukierunkowanej na troskę, ochranianie przed potencjalnym zagrożeniem i dążenie do zaspokojenia wszechstronnych potrzeb jednostki, która dysponuje ograniczonymi możliwościami samodzielnego przezwyciężenia problemów. W relacji między rodzicami a małoletnimi dziećmi podkreśla się *bezinteresowność i jednokierunkowy charakter tej aktywności*.
- Po drugie, władza rodzicielska stanowi ogół praw i obowiązków rodziców względem dziecka, *mających na celu* zapewnienie mu należytej pieczy i strzeżenie jego interesów.
- Po trzecie, władza rodzicielska jest całokształtem uprawnień i obowiązków rodziców względem małoletniego dziecka, *mających na celu* zapewnienie pieczy nad jego osobą i majątkiem.

43 Postanowienie Sądu Okręgowego w Toruniu z 20.11.2013 r. VIII Ca 492/13.

44 K. Piotrowska, *Dobro dziecka w orzecznictwie sędziego rodzinnego*, „Kwartalnik Stowarzyszenia Sędziów Polskich IUSTITIA” 2017/1, vol. 27.

45 A. Pośpiech [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2021, art. 95.

Uprawnienia rodziców względem dziecka są niejako wtórnym składnikiem tej władzy. Jej podstawową funkcją jest ochrona dobra dziecka, które stanowi podstawową i fundamentalną zasadą całego prawa rodzinnego, a w zakresie rozstrzygania o władzy rodzicielskiej ma znacznie szczególne.⁴⁶

⁴⁶ Z. Radwański, *Pojęcie i funkcja „dobra dziecka” w polskim prawie rodzinnym i opiekuńczym*, „Studia Cywilistyczne” 1981/XXXI, s. 6 i n.; T. Smoczyński [w:] *System Prawa Prywatnego. Tom 11. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, Warszawa 2014, s. 54 i n.

6. Aktualne projekty ustaw

6.1. Druk senacki nr 63

W dniu 4 lutego 2020 r., ponad dwa miesiące po rozpoczęciu nowej, X kadencji Senatu, w izbie wyższej ponownie wniesiony został projekt ustawy na bazie tej samej petycji z dnia 2 kwietnia 2017 r.⁴⁷ Projekt otrzymał nr druku 63.

Zgodnie z uzasadnieniem projektu, stanowi on realizację postulatów zawartych w petycji wielokrotnej „Stop alienacji rodzicielskiej”, zmierzającej do „wskazanie orzekania opieki naprzemiennej jako priorytetowego sposobu sprawowania władzy rodzicielskiej”. Podobnie, w cytowanej wyżej wypowiedzi przedstawiciel jednej z petycji podkreślał chęć doprowadzenia do „nadrzędności orzekania tej opieki naprzemiennej”.

Warto w tym miejscu wyjaśnić, iż „decydujące dla odróżnienia modelu wykonywania władzy rodzicielskiej jako pieczy naprzemiennej od wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej, gdy jedno z rodziców jest pierwszoplanowym opiekunem dziecka, a drugie ma jedynie szeroko zakreślone uprawnienie do kontaktów, jest stworzenie dwóch w miarę równorzędnych centrów życiowych dziecka, a więc sytuacji, w której dziecko ma dwa miejsca stałego pobytu (przy założeniu, że to dziecko zmienia miejsce przebywania). Przy drugim rozwiązaniu dziecko ma jedno główne centrum życiowe (i miejsce stałego pobytu) przy pierwszoplanowym opiece, a spędzanie czasu nawet w miejscu stałego przebywania drugiego rodzica ma charakter gościnny.”⁴⁸

Dokonując oceny przywołanego postulatu, za niepozbawioną racji należy uznać cytowaną ocenę Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego, iż „rzeczywistym, pierwszoplanowym celem takich rozstrzygnięć i postulatów wydaje się ochrona «praw rodzica do dziecka» (w szczególności praw ojca). Dobro dziecka jest postrzegane przez pryzmat prawa rodzica. Nie wydaje się, aby było to właściwe podejście.”

Na podstawie dostępnych badań⁴⁹ nie sposób uznać opieki naprzemiennej za rozwiązanie jednoznacznie lepsze od pozostałych. Jego wpływ na dziecko może być niekiedy pozytywny, innym razem zaś negatywny. Najważniejszymi, jak się okazuje, czynnikami wpływającymi na pozytywne konsekwencje opieki naprzemiennej są (występujące relatywnie rzadko):

- **zgodna współpraca rodziców w wychowaniu dziecka,**
- **istnienie obiektywnych okoliczności gwarantujących dziecku zachowanie niezmiennego środowiska rówieśniczego** (m.in. ta sama placówka oświatowa, niezmienny krąg koleżeńsko-przyjacielski).

47 Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Kodeks karny Petycja PW-9-01/17, 04.02.2020, <https://www.senat.gov.pl/prace/proces-legislacyjny-w-senacie/inicjatywy-ustawodawcze/inicjatywa,102.html> (dostęp: 08.02.2023).

48 M. Domański, Model pieczy naprzemiennej jako rozstrzygnięcie o władzy rodzicielskiej w wyroku rozwodowym (na tle nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 25.06.2015 r.), PS 2017, nr 7-8, s. 53-71.

49 A. Widera Wysoczańska, *Opinia do projektu ustawy dotyczącego opieki naprzemiennej w kontekście analizy problemów psychologicznych dzieci i rodziców oraz problemów prawnych z uwzględnieniem wyników badań naukowych* (druk senacki nr 63).

Opieka naprzemienna może wiązać się z następującymi trudnościami⁵⁰:

- konieczność zmiany miejsca zamieszkania 2- 4 razy w miesiącu, a w przypadku 30% dzieci co najmniej osiem (!) razy⁵¹, konieczność stałego pakowania walizki, przejazdu między domami,
- brak elastyczności i sztywność opiekunów w dokonywanie „sprawiedliwego” przydziału czasu, uwzględniającego głównie dobro rodziców,
- brak możliwości „wpadnięcia” do domu drugiego rodzica wedle własnego uznania,
- trudności praktyczne takie jak pozostawienie w drugim domu mundurka lub zadania domowego, nierealistyczne ustalenia, kłótnie np. o to który rodzic odbierze dziecko z zajęć pozalekcyjnych, od koleżanki, z dworca czy ze szpitala,
- brak współpracy, wspólnej decyzji i komunikacji między rodzicami. Z badań i obserwacji praktyków wynika, że na brak dobrostanu dziecka wpływa zła lub brak komunikacji i współpracy rodziców i dziadków w zakresie ustalania przedszkola, szkoły, środowiska rówieśniczego, uczęszczania do tych samych lekarzy czy psychologów, korzystania przez małoletniego z przedmiotów należące do dziecka w domu jednego i drugiego rodzica, zatrzymywania zabawek w jednym domu, nawet gdy dziecko chce się nimi bawić w domu drugiego rodzica. Krzywdzące jest dla dziecka, gdy w obu domach rodzice i dziadkowie wprowadzają odmienny styl ubierania dziecka czy sposób odżywiania, odmienny sposób spędzania czasu dostosowany do potrzeb dorosłych a nie dzieci. Tęsknią za „swoim” psem czy kotem, który może przebywać tylko w jednym domu
- negatywny wpływ nowych partnerów rodziców na dobrostan dzieci. Nowy partner ogranicza czas i energię, którą rodzic dotychczas poświęcał swojemu dziecku.
- problemy z przyrodnym rodzeństwem lub dziećmi partnerów rodziców. Opiekę przemienną utrudnia brak więzi z przyrodnym rodzeństwem, lepsze traktowanie przez rodzica dzieci nowej partnerki/nowego partnera, utrata swojego pokoju czy łóżka. Typowa wypowiedź dziecka cierpiącego z powodu przyrodniego rodzeństwa czy dziecka partnera rodzica brzmi: „nie czułam już, że mój pokój w domu ojca (dawny dom rodziców) należał do mnie, ponieważ przyrodnia siostra przebywała tam, kiedy mnie nie było, zabrała mi szafę, używała moje łóżko, nosiła moje ubrania, musiałam z ojcem negocjować czas, który mógłby spędzić ze mną”.

Powyższe wyliczenie obejmuje jedynie najbardziej podstawowe trudności, mogące występować w środowisku wolnym od patologii i nadużyć („zwyczajni” rodzice).

Okolicznościami dodatkowo komplikującymi lub wpływającymi negatywnie na konsekwencje opieki naprzemiennej dla dziecka, obok wcześniej wymienionych, jest założenie nowej rodziny przez rodzica oraz historyczny brak zaangażowania jednego z rodziców w życie dziecka.

Wskazuje⁵² się także na liczne **niebezpieczeństwa** związane z żądaniem przyjęcia takiego modelu **związane z niewłaściwą motywacją rodziców**, takie jak:

50 Tamże.

51 Tamże, s. 6.

52 J. Sasiak [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2021, art. 58.

1. niechęć do przejęcia pełnej odpowiedzialności;
2. patologiczne poczucie sprawiedliwości;
3. rekompensata za rozstanie z partnerem;
4. złagodzenie poczucia winy;
5. sposób na kontynuowanie kontaktów z eksmałżonkiem;
6. sprzeciw wobec płacenia alimentów „za nic”.

Zwraca się ponadto uwagę na to, że ten model pieczy nad dzieckiem wymaga wyjątkowo dużego wkładu psychologicznego rodziców, którzy muszą posiadać zdolności adaptacyjne, mieć wzajemne zaufanie do siebie i wykazywać chęć współpracy, zapewniać przepływ informacji, dbać o spójność środowisk wychowawczych, tak aby dziecko miało poczucie, że jest członkiem dwóch środowisk domowych, w których jego potrzeby są uwzględniane.⁵³

Gdyby zatem ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie do KRiO i normatywne zdefiniowanie pojęcia opieki naprzemiennej, bez wątpienia **nie powinno temu towarzyszyć nadanie jej charakteru priorytetowego**.

Zasadne natomiast byłoby obwarowanie opieki naprzemiennej szeregiem warunków, określających przesłanki decyzji sądu. Wśród takich przesłanek powinny znaleźć się przynajmniej niektóre z poniższych:

- wiek dziecka. Opieki naprzemiennej nie należy stosować do dzieci poniżej 3 roku życia, jednak granica wieku jest trudna do określenia i w konkretnych przypadkach zależy od wielu okoliczności. (...) Ponieważ dziecko do 5 roku życia nie umie określać upływającego czasu, czuje się ono opuszczone przez rodzica, pod opieką którego aktualnie się nie znajduje.
- brak wrogości i konfliktów między rodzicami, ich zgodna współpraca,
- odległością między miejscem zamieszkania rodziców. Zamieszkiwanie przez rodziców w niewielkiej od siebie odległości pozwala dziecku na uczęszczanie do jednej placówki edukacyjnej i utrzymanie tego samego środowiska rówieśniczego,
- dobre relacje dziecka z obojgiem rodziców, ich zaangażowanie w proces wychowawczy
- możliwość zapewnienia elastycznego kontaktu z obojgiem rodziców dającego możliwość „wpadania” do domu drugiego rodzica (rozwiązanie preferowane przez większość dzieci).
- opieka bez stałej obecności konfliktowych konkubentów lub często zmienianych, chwilowych partnerów,
- brak dzieci partnerów,
- elastyczne godziny pracy przynajmniej jednego rodzica.

⁵³ Tamże.

Trzeba na marginesie dodać, że wartą bliższej obserwacji jest opieka gniazdowa. Polega ona na tym, że „roz-wiedziona para kupuje lub wynajmuje третią nieruchomość, w której mieszka dziecko i każde z rodziców naprzemiennie, w wyznaczonym czasie wprowadza się do niego. Jest to forma opieki znacznie bardziej dogodna dla dziecka, nie musi ono parę razy w miesiącu zmieniać miejsca zamieszkania i nie ponosi konsekwencji z tym związanych. Ta forma opieki wymaga dalszego zbadania.”⁵⁴

Już z powyższych uwag wynika, że ocena i znalezienie najlepszego rozwiązania dla dziecka i rodziców **wymaga podejścia dalece zindywidualizowanego**, a co za tym idzie także regulacji prawnych, które pozwalają sądowni na odpowiednio szeroką swobodę decyzyjną.

Aktualne brzmienie przepisów dotyczących orzekania o władzy rodzicielskiej **spełnia ten warunek**.

Po pierwsze, art. 58 § 1 KRiO przyznaje **pierwszeństwo** w określeniu sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej i realizacji kontaktów z dzieckiem po orzeczeniu rozvodu **rodzicom** dziecka.

Po drugie, art. 58 § 1a, choć nie wskazuje wyczerpująco katalogu modeli rozstrzygnięć o władzy rodzicielskiej, nie pozostawia wątpliwości co do **dopuszczalności orzekania pieczy naprzemiennej przez sąd**. Zgodnie z przeważającym w doktrynie stanowiskiem, w przypadku braku porozumienia, sąd rozstrzygając o sposobie wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywania kontaktów z dzieckiem ma kompetencje do tego, by orzec zarówno o pozostawieniu władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom wraz ze wskazaniem miejsca stałego przebywania dziecka, jak i o pieczy naprzemiennej rodziców nad dzieckiem.⁵⁵ Nieosiągnięcie porozumienia rodzicielskiego nie wykluczy więc wykonywania władzy rodzicielskiej przez oboje rodziców także w formie pieczy naprzemiennej.

Wątpliwości w tym zakresie zostały usunięte nowelizacją⁵⁶ Kodeksu postępowania cywilnego poprzez dodanie art. 5821 § 4 i art. 59822 k.p.c. oraz zmianę treści art. 7562 k.p.c. W powołanych przepisach znalazło się po raz pierwszy sformułowanie o zamieszkiwaniu dziecka „z każdym z rodziców w powtarzających się okresach”, co jest niezbędnym warunkiem pieczy naprzemiennej.

Po trzecie, w *praktyce granica między kontaktami z dzieckiem a wspólnym wykonywaniem władzy rodzicielskiej* przez rodziców po rozwodzie lub z innych przyczyn żyjących w rozłączeniu w formie pieczy naprzemiennej **może być płynna i elastyczna**. Ilustruje to wyrok WSA w Gorzowie Wielkopolskim z 26.4.2017 r. (II SA/Go 35/17), w którym zauważono, że: „w sytuacji, gdy miejsce pobytu dziecka określone jest przy jednym z rodziców i jednocześnie orzekane są w szerokim zakresie kontakty z drugim z rodziców (np. z możliwością zabierania dziecka na weekendy do swojego miejsca zamieszkania, spędzania z nim wakacji), to w rzeczywistości dochodzi do podzielenia w czasie wykonywania pieczy nad dzieckiem. **Możliwość realizacji kontaktów z dzieckiem poza kontrolą drugiego z rodziców zawsze wiąże się z czasowym sprawowaniem pieczy nad dzieckiem**. Nie sposób przy tym wymagać, aby w każdym przypadku pozostawanie pod pieczą obojga rodziców pozostawało w idealnej proporcji po 50% czasu. Trudno też przyjąć, że jakaś ściśle określona ilość czasu pod pieczą jednego z rodziców np. 40%, oznacza sprawowanie pieczy naprzemiennej, a już 30% czasu oznacza, że taka piecza nie jest sprawowana.”

Z kolei WSA w Wrocławiu w uzasadnieniu wyroku z 29.11.2017 r., sygn.. IV SA/Wr 401/17, zauważył: „W sytuacji gdy miejsce pobytu dziecka ustalane jest przy jednym z rodziców (jako pierwszoplanowym opiekunie)

54 Opinia, s. 10.

55 M. Baranowska-Bolesta, *Pieczą naprzemienną rodziców nad dzieckiem - wybrane zagadnienia*, PS 2022, nr 9, s. 48-65 i przywołana tam literatura.

56 Ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy - Kodeks postępowania cywilnego

i jednocześnie określane są w szerokim zakresie kontakty z drugim z rodziców, łącznie z noclegiem, możliwością spędzania ferii, wakacji, dochodzi w ocenie sądu do faktycznego podzielenia się pieczą na dzieckiem, a w konsekwencji istnieje możliwość zakwalifikowania takiej sytuacji jako sprawowania opieki naprzemiennej.”

Dodać wypada, że w literaturze zagranicznej jako opiekę (pieczę) naprzemienną (*joint physical custody*) określa się sytuację, w której dziecko spędza pod pieczą każdego z rodziców minimum 25% (zgodnie z innymi poglądami 30% czy też 33%) czasu.⁵⁷

Po czwarte, zgodnie z danymi statystycznymi, **odsetek rozwodów którym towarzyszyło powierzenie przez sąd wykonywania władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom rośnie**. W 2016 r. spośród 37.288 rozwodów małżeństw z małoletnimi dziećmi, władzę rodzicielską i opiekę nad małoletnimi dziećmi na podstawie decyzji sądu powierzono:

- matce: 17 395 (46,65%),
- ojcu: 1 480 (3,97%),
- razem matce i ojcu: 17 753 (47,61%).

Z kolei już w 2020 r. spośród 29.455 rozwodów małżeństw z małoletnimi dziećmi, władzę rodzicielską i opiekę nad małoletnimi dziećmi na podstawie decyzji sądu powierzono:

- matce: 8.900 (30,21%),
- ojcu: 910 (3,08%),
- razem matce i ojcu: 19.095 (64,82%).

Widoczne jest zatem, że „zasada wspólnej odpowiedzialności rodzicielskiej (m.in. sprawowania władzy rodzicielskiej i utrzymywania kontaktów z dzieckiem), została do systemu polskiego prawa rodzinnego wprowadzona i ugruntowana”⁵⁸.

Wskazane powyżej racje nie zmierzają, co warto podkreślić, do zaprzeczenia istnienia praktyki polegającej na podejmowaniu przez jednego rodzica (zazwyczaj matki) prób doprowadzenia do faktycznego wyeliminowania z życia dziecka drugiego rodzica (zazwyczaj ojca). Odpowiedzią na to zjawisko nie jest jednak postulowane w ww. petycjach ustanowienie opieki naprzemiennej jako priorytetowej. Z nim bowiem także – podobnie jak z obecnymi regulacjami – związane byłyby, niechciane skutki uboczne. Z tą tylko różnicą, że wówczas dotyczyłyby one bardziej dziecka niż rodzica. W pewnym sensie nie istnieje tu dobre rozwiązanie, gdyż, jak zauważono w jednej z opinii do komentowanego projektu, „*problem trudności z wychowywaniem dzieci po rozwodzie rodziców nie jest problemem samoistnym, jest jedynie naturalną konsekwencją rozpadu wielu rodzin, w którym należy dostrzegać rzeczywisty problem społeczny wymagający najpierw pogłębionej refleksji, następnie zaś poszukiwania środków zaradczych.*”⁵⁹

57 M. Domański, Model pieczy naprzemiennej jako rozstrzygnięcie o władzy rodzicielskiej w wyroku rozwodowym (na tle nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 25.06.2015 r.), PS 2017, nr 7-8, s. 53-71.

58 Por. przypis nr 20.

59 Stanowisko Towarzystwa Przyjaciół Dzieci do projektu ustawy z druku nr 63, www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywyplik/906/4/063-tpd.pdf (dostęp: 08.02.2023).

Poważne wątpliwości Instytutu Ordo Iuris budzi także projektowany prawnokarny tryb egzekucji kontaktów rodzica z dzieckiem. Prawo karne stanowi środek ultima ratio i nie wydaje się by stanowił odpowiednie, konieczne i proporcjonalne narzędzie regulowania stosunków w (nawet rozbitej) rodzinie.

Na jednoznaczną krytykę zasługuje w szczególności sformułowanie w projektowanym art. 207a k.k. znamienia czynu zabronionego, którym miałoby być „utrudnianie kontaktów” z małoletnim. Ze względu na swoją pojemność i niejednoznaczność mógłby rodzić liczne problemy interpretacyjne, stając się nawet bronią w ręku rodziców oskarżających się o „utrudnianie kontaktów” przez spóźnienie na umówione spotkanie lub nieodebranie połączenia telefonicznego. Podobnie krytycznie należy ocenić zamiar wprowadzenia, w § 2 tego przepisu, surowszej odpowiedzialności, jeżeli „w następstwie” utrudniania lub uniemożliwiania kontaktów, „pokrzywdzony dozna uszczerbku na zdrowiu psychicznym”. Niezwykle trudne byłoby bowiem precyzyjne wykazanie związku przyczynowo – skutkowego między utrudnianiem kontaktu a doznaniem uszczerbku na zdrowiu psychicznym. Tym bardziej, że problematyczne byłoby nawet wykazanie samego zaistnienia tego uszczerbku.

Z powyższych względów Instytut Ordo Iuris rekomenduje **odrzućcie projektu** przez Senat RP.

Jednocześnie Instytut stoi na stanowisku, że nie należy wprowadzać do KRiO instytucji opieki naprzemiennej o takim charakterze jaki postulują inicjatorzy petycji, która inspirowała projektodawcę tj. jako „priorytetowego”, „nadrzędnego” sposobu sprawowania władzy rodzicielskiej.

6.2. Rządowy projekt ustawy nr UD261 – deklaracje Ministerstwa Sprawiedliwości.

W dniu 15 listopada 2021 r. opublikowano rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, zamieszczony w bazie Rządowego Centrum Legislacji pod numerem UD261⁶⁰. W ówczesnej postaci projekt ten był już przedmiotem analizy Instytutu Ordo Iuris opublikowanej w dniu 28 grudnia 2021 r., lecz jedynie w aspekcie rodzinnego postępowania informacyjnego⁶¹. Projekt z początku nie zawierał wzmianek o opiece naprzemiennej.

25 kwietnia 2022 r. w toku opiniowania projektu swoją opinię nadesłał Rzecznik Praw Dziecka, wskazując, że niepokoi go „brak zapowiedzi innych niezbędnych zmian w prawie rodzinnym, które w mojej ocenie winny być wprowadzone razem z ww. rozwiązaniami”. Problemem wskazanym przez RPD jest brak w umieszczenia w k.r.o. „precyzyjnej definicji pojęcia tzw. opieki naprzemiennej, jako jednej z możliwych form sprawowania opieki nad dziećmi przez rozstających się rodziców. Możliwość sprawowania opieki naprzemiennej można co prawda wysnuwać z treści niektórych przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńskiego, w szczególności z artykułów 58 § 1 i 107 § 1, jednakże brak jest wyraźnych regulacji, np. na czym taka opieka miałaby polegać”. RPD zaproponował zatem „zmianę artykułów 58 i 107 Kodeksu rodzinnego i opiekuńskiego i przyjęcie rozwiązań zaproponowanych już w poprzedniej kadencji parlamentu w pierwotnym kształcie rządowego projektu ustawy” (nr 3254). Rzecznik podkreślił przy tym, że wynika ona z „dostrzeżenia konieczności lepszego zabezpieczenia praw dzieci do wychowania przez oboje rodziców”⁶².

60 Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, UD261, 15.11.2021, <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12353303> (dostęp: 08.02.2023).

61 Nikodem Bernaciak, *Opinia prawna dotycząca instytucji rodzinnego postępowania informacyjnego zawartej w rządowym projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (nr UD261)*, 28.12.2021, <https://ordoiuris.pl/rodzina-i-malzenstwo/opinia-prawna-dotyczaca-instytucji-rodzinnego-postepowania-informacyjnego> (dostęp: 08.02.2023).

62 Pismo Rzecznika Praw Dziecka z dnia 25 kwietnia 2022 r., znak ZSR.422.1.2022, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12353303/12829243/12829246/dokument558510.pdf> (dostęp: 08.02.2023).

25 maja 2022 r. podsekretarz stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości poinformował w odpowiedzi, że „w ramach opiniowania powyższego projektu przychylono się do postulatu uszczegółowienia instytucji «pieczy naprzemiennej»”⁶³, wprowadzając zmiany do art. 58 i art. 107 k.r.o. w brzmieniu identycznym jak zmiany proponowane w tym zakresie w projekcie rządowym w poprzedniej kadencji Sejmu.

30 maja 2022 r., a zatem już po udzieleniu wspomnianej odpowiedzi, o nowelizację art. 58 i 107 k.r.o. w zakresie wprowadzenia instytucji opieki naprzemiennej zaapelował również Rzecznik Praw Obywatelskich⁶⁴.

3 sierpnia 2022 r. Ministerstwo Sprawiedliwości udzieliło RPO odpowiedzi⁶⁵, w której wskazano, że w obecnej postaci rządowego projektu „planowane jest doprecyzowanie treści art. 58 i 107”, a „nowelizacja wskazanych przepisów jest natomiast odpowiedzią na pojawiające się w doktrynie poglądy o braku podstawy prawnej do ustanawiania pieczy naprzemiennej. Żaden z przepisów materialnoprawnych nie przewiduje takiego rozwiązania. [...] Postulaty w tym obszarze formułowane były również w licznej korespondencji kierowanej do Ministerstwa Sprawiedliwości. Wydaje się, że zaproponowane w projekcie doprecyzowanie tej formy sprawowania pieczy nad dzieckiem i wyraźne wskazanie, że jest to możliwość zamieszkania dziecka z każdym z rodziców w powtarzających się okresach, przyczyni się do wygaszenia czy złagodzenia konfliktowych sytuacji związanych z pieczą nad dzieckiem przez rodziców żyjących oddzielnie. Jednocześnie sąd znajduje wyraźną podstawę do wydania orzeczenia dotyczącego naprzemiennego sprawowania pieczy, co uczyni również niezasadnymi podnoszone często zarzuty o dyskryminacji przez sąd jednego z rodziców. Tak ukształtowany przepis, obok jego treści wskazującej na priorytet wspólnego wykonywania władzy nad dzieckiem, wskazuje również na pieczę naprzemienną jako preferowaną formę sprawowania jej nad dzieckiem po rozstaniu rodziców. W ocenie Ministerstwa Sprawiedliwości takie rozwiązanie stanie się wyraźniejszą podstawą materialnoprawną orzekania pieczy naprzemiennej nad dzieckiem i przyczyni się do jej upowszechniania”⁶⁶.

Wobec wyżej przytoczonych zapowiedzi Ministerstwa Sprawiedliwości **adekwatne i aktualne pozostają uwagi zaprezentowane powyżej w pkt 5.1.**

W tym miejscu zauważyć jedynie wypada, iż:

- nowelizacja w deklarowanym kierunku nie powinna być „odpowiedzią na pojawiające się w doktrynie poglądy o braku podstawy prawnej do ustanawiania pieczy naprzemiennej” jako że przeważającym w doktrynie jest stanowisko dokładnie odwrotne.
- pierwszoplanowym celem właściwego ukształtowania art. 58 i art. 107 KRiO *nie jest* „wygaszenie czy złagodzenie konfliktowych sytuacji związanych z pieczą nad dzieckiem przez rodziców żyjących oddzielnie” ale dobro dziecka, któremu może, ale nie musi służyć piecza naprzemienna (którą sąd już obecnie może orzec po zapoznaniu się ze sprawą)

63 Pismo Ministerstwa Sprawiedliwości z dnia 25 maja 2022 r., znak DSRiN-V.415.3.2021, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12353303/12829243/12829247/dokument558511.pdf> (dostęp: 08.02.2023).

64 Pismo Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 30 maja 2022 r., znak IV.7021.125.2018.MK, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2022-05/Do_MS_pieczy_naprzemienna_30.05.2022.pdf (dostęp: 08.02.2023).

65 *Uregulować opiekę naprzemienną - propozycje RPO dla MS. Pozytywna odpowiedź resortu*, 08.08.2022, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-opieka-naprzemienna-uregulowanie-ms-odpowiedz> (dostęp: 08.02.2023).

66 Pismo Ministerstwa Sprawiedliwości z dnia 3 sierpnia 2022 r., znak DSRiN-V.053.6.2022, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2022-08/Odpowiedz_MS_pieczy_naprzemienna_3.08.2022.pdf (dostęp: 08.02.2023).

- zasygnalizowane wyżej w pkt 5.1. argumenty przemawiają za tym, by piecza naprzemienna nie była „*preferowaną*” formą sprawowania władzy rodzicielskiej nad dzieckiem po rozstaniu rodziców” ale jedną z dostępnych form, orzekanych w sposób zindywidualizowany.

Instytut Ordo Iuris ocenia negatywnie wskazany w zapowiedziach Ministerstwa Sprawiedliwości kierunek prac nad projektem ustawy nr UD261.



WSPARCIE DARCYŃCÓW

Instytut Ordo Iuris jest fundacją i zakres naszej aktywności jest ściśle uzależniony od funduszy, które pozyskamy na działalność statutową. Ceniąc sobie niezależność, nie korzystamy ze środków publicznych i grantów, których pozyskanie mogłoby ją ograniczać. Naszą działalność prowadzimy tylko dzięki hojności naszych Darczyńców, zwłaszcza tych, którzy wspierają nas regularnie co miesiąc w ramach Kręgu Przyjaciół (więcej na: www.przyjaciele.ordoiuris.pl)

RAZEM MOŻEMY REALNIE WPŁYWAĆ NA RZECZYWISTOŚĆ!

DAROWIZNĘ MOŻNA PRZEKAZAĆ NA KONTO

32 1160 2202 0000 0002 4778 1296

Fundacja Instytut na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris
ul. Zielna 39, 00-108 Warszawa
oraz za pomocą przelewów internetowych
Tpay i PayPal (szczegóły na stronie www.ordoiuris.pl)



ordoiuris.pl



[/ordoiuris](https://www.facebook.com/ordoiuris)



[@Ordoluris](https://twitter.com/Ordoluris)



[/ordoiuris](https://www.youtube.com/ordoiuris)